

Mincovní konsorcium a státní bankrot roku 1623

Finanční krize Habsburků a potrestání českých „rebelů“ v letech 1621-1623. Záměrná inflační emise peněz a devalvace měny usnadnily splácení dluhů Ferdinanda II. Mincovní konsorcium nástrojem císaře k provedení inflačního plánu a finančního „trestu“ a ovládnutí českých zemích. 400. výročí „kalády“.

ING PAVEL JURÍK

Problém vznikl už v roce 1615

Středoevropští Habsburkové se od konce 16. století nalézali v permanentní finanční krizi, protože jejich výdaje (obrana Uher proti osmanské říši, stavební projekty apod.) byly vyšší než příjmy. Proto se česká královská komora snažila už za vlády Rudolfa II. tento dluh snížit inflační emisí peněz neboli devalvací měny. Ale to bez souhlasu českých stavů nemohla provést.

Když v roce 1612 na český trůn nastoupil Matyáš I., musel si půjčovat od české šlechty, židovských obchodníků a bankéřů, i od příbuzných ve Španělsku, aby byl schopen vojenské a další výdaje pokrýt (včetně splnění volebních slibů z volby císařem roku 1612). Proto v roce 1615 svolal zemský sněm Království českého, aby mu schválil výběr daní. Sněm se z důvodu moru konal v Českých Budějovicích a skutečně mu schválil výběr daní na pět let, ale jinak, než král čekal. Sněm mu zabavil všechny daňové a další výnosy a použil je na úhradu Matyášových dluhů, které měl u českých subjektů (závazky posuzovala stavovská komise). Problémy způsoboval také pokles těžby zlata a stříbra v českých zemích a rostoucí náklady na těžbu.

Králi byla vyplácena jen roční apanáž. Zahraniční úvěr (a i některé tuzemské) nebyly uznány a nebyly proto uhrazeny z peněz českých daňových poplatníků. A tak v dalších letech Matyáš I. z Čech žádné peníze nedostal, a to ani z korunního majetku patřícího českému králi, protože stavové zde královské hejtmany nahradili svými komisaři. Cílem bylo umořit obří Matyášův dluh, který činil dva miliony tolarů, což byl přibližně roční rozpočet celé habsburské říše. České země se začaly vymaňovat z rukou Habsburků.

Nesvorní bratři císařové Rudolf II. a Matyáš I.

Jak doložil profesor PhDr. Petr Vorel, CSc. český zemský sněm roku 1615 přijal rozsáhlou daňovou a fiskální reformu, která představovala de facto bankrot českého krále a císaře Matyáše. Když třetí pražskou defenestrací 23. května 1618 došlo k vyhocení náboženského a politického napětí v zemi, umírněný vídeňský biskup a kardinál Klesl usiloval o smírné řešení konfliktu a dohodu stavů s nemocným Matyášem I.

Politická mapa Evropy v roce 1600

Naproti tomu budoucí český král (zvolený a roku 1617 i korunovaný) arcivévoda Ferdinand Štýrský nechtěl být panovníkem bez reálné moci (peněz). Defenestraci využil jako důvod k válce (casus belli) a vsadil vše na vojenské řešení. Protože neměl peníze, půjčili mu je španělští příbuzní, papež a další věřitelé. Za tyto úvěry se zaručil budoucími výnosy i z českých daní. Habsburkové mohli v roce 1620 v Čechách získat nebo ztratit vše. Jednalo se o nejbohatší zemi soustátí, proto se ji Ferdinand II. snažil získat za každou cenu.

To byl důvod, proč byl Ferdinand II. tak neústupný a řešil spor vojensky, protože politické řešení pro něj neexistovalo. Kdyby se s českými stavy dohodl na náboženském smíru, příjmy by mu stejně neobnovili, dokud by tuzemské dluhy nebyly uhrazeny a na zahraniční půjčky by mu je neposkytli, stejně jako císaři Matyášovi. Navíc české země směřovaly k volbě budoucího panovníka a chtěly se odpoutat od dědičného trůnu Habsburků (provedly to v roce 1619 novou zemskou ústavou).

Hrozbou pro Habsburky se 31. července 1619 stala nová zemská ústava Království českého, kterou schválil generální sněm zemí Koruny české. Koruna česká byla prohlášena za konfederaci pěti de facto republik, a tím byly vedlejší země koruny zrovnoprávněny s Českým královstvím. V čele konfederace stál volený král, který nesměl založit vládnoucí dynastii. Nová ústava ochraňovala protestantství a byla tolerantní vůči katolické víře. Rakouští Habsburkové mohli ztratit i další země ve střední Evropě, protože čeští stavové jednali o konfederaci i s dalšími korunními zeměmi. K uzavření česko-rakouské konfederace došlo v srpnu 1619 a česko-uherská konfederace byla podepsána začátkem roku 1620!

Kdyby se plány českých stavů povedly realizovat, středoevropská (nebo-li podunajská) monarchie by vznikla o 300 let dříve, než o ní reálně uvažoval následník trůnu arcivévoda František Ferdinand d'Este a další politici (např. hrabě Jan Nepomuk z Harrachu nebo princ František I. z Liechtensteinu). Když se k jejímu vytvoření v říjnu 1918 odhodlal císař Karel I., bylo už příliš pozdě.

Mincovní konsorcium

Po porážce českých stavů 8. listopadu 1620 v bitvě na Bílé hoře, se císař a král Ferdinand II. rozhodl své tíživé zadlužení vyřešit nejen konfiskací a prodejem majetku „rebelů“ a anulováním úvěrových závazků vůči české nekatolické šlechtě, ale především záměrným oslabením domácí měny, jak prokázal profesor Petr Vorel z Pardubické univerzity. Jestliže se Habsburkové neúspěšně pokoušeli o devalvaci české měny už na přelomu 16. a 17. století, nyní ji konečně mohli provést. Teprve po záměrné inflační emisi peněz, která ožebračovala především nekatolíky a vyvrcholila tzv. kaládou v prosinci 1623 se znehodnocením měny o cca 80 %, mohla přijít stabilizace měny.

Protože v roce 1621 císař nutně potřeboval peníze na vydržování žoldnéřské armády, rozhodl se realizovat plán systémového znehodnocení měny v českých zemích (ražbou mincí s menším obsahem stříbra). Ferdinand II. se rozhodl pronajmout mincovny v rakouských a českých zemích konsorciím, která mu za licenci vyplatila předem dohodnutý finanční obnos. Ferdinand II. po svém předchůdci převzal vysoký dluh 14 milionů zlatých a současně měl vysoké náklady na armádu (z velké části kvůli „české rebelii“), ale dosud žádné příjmy z českých zemí.

Protože peníze potřeboval hned, nabídl mincovny v rakouských zemích, na Moravě a v Čechách do pronájmu tomu, kdo mu za toto privilegium nabídne nejvyšší částku. O pražskou mincovnu se zajímal židovský bankéř **Jakub Baševi** (1570-1634), skupina vídeňských židů se zase zajímala o vídeňskou, olomoucká mincovna už byla od 3. do 28. října 1621 pronajata Baltazaru Zwirnerovi, který zde býval mincmistrem.

Karel I. z Liechtensteina, Albrecht z Valdštejna a Jan Oldřich z Eggenbergu

Nejvyšší nabídku ale podalo konsorcium investorů vedené nizozemským bankéřem **Janem de Wittem** (1583-1630), které nabídlo roční nájem 6,1 milionu zlatých, pokud mu budou pronajaty mincovny v Čechách, na Moravě a v Rakousích. Konsorcium tvořilo asi 15 společníků, ze kterých známe jménem pouze nejvyššího hofmistra císaře Jana Oldřicha knížete z Eggenbergu a vévodu krumlovského, českého místokrále Karla I. z Liechtensteina, generalissima Albrechta z Valdštejna, šedou eminenci pobělohorských Čech Pavla Michnu z Vacínova a bankéře Jana de Witte a Jakuba Baševi. Další vysoce postavení „investoři“ z císařského dvora zůstali navždy utajeni.

Bankéř Jan de Witte obchodoval v Praze již od začátku 17. století, kdy pro císaře Rudolfa II. získal řadu úvěrů. V roce 1612 mu byly uděleny výsady dvorního kupce a v roce 1616 byl císařem Matyášem povýšen do šlechtického stavu. V roce 1630 se ve svém pražském domě oběsil. Do šlechtického stavu byl roku 1622 povýšen i **Jakub Baševi** (1570-1634, který se psal „z Treuenburku“.

Zvýšení výnosu pro královskou pokladnu vyžadovalo snížení obsahu stříbra v mincích. Dne 16. března 1621 proto královský místodržící kníže Karel I. Liechtensteinu nařídil snížit ryzost tolaru z 0,563 na 0,531 gramu. Znehodnocování mincí ale pokračovalo dál tím, že nové tolary byly označovány vyššími nominálními hodnotami. Další znehodnocení přinesla záměna vídeňské hřivny stříbra za pražskou (253 gramů), která byla o 17 gramů lehčí, protože z hřivny měl být ražen stanovený počet mincí.

Od 1. dubna 1622 byl zakázán oběh starých mincí, obyvatelstvo je muselo vyměnit za nové inflační, důsledkem byl všeobecný růst cen. Staré mince sloužily jako surovina (pagament) pro ražbu nových, ovšem s menším obsahem stříbra.

Nejvíc na inflaci získal císař Ferdinand II. – uhájil české země pod vládou Habsburků

Jaké byly výnosy a ztráty?

Mince byly raženy doslova na „běžícím páse“, v Praze to umožnil válcovací stroj, který zde byl použit jako technická inovace vůbec poprvé. Kolik mincí bylo od ledna 1622 do března 1623 vyraženo nevíme, ale odhaduje se, že jen pražská mincovna vyrazila stříbrné mince v celkové hodnotě 42 milionů zlatých.

Často si veřejnost myslí, že historické události již byly analyzovány a maximálně je dnes možné provést nestrannou analýzu již známých faktů, bez nacionalistických nebo politických přístupů. V tuzemských i zahraničních archivech je však stále mnoho nezpracovaných, a dokonce i neinventarizovaných dokumentů, které mohou přinést dosud neznámá fakta a změnit náš pohled na dílčí etapy naší historie. Práce historika Pardubické univerzity profesora PhDr. Petra Vorla, CSc. je jedním z takových příkladů.

Použitá literatura:

Hlinka Bohuslav, Radoměský Pavel, *Peníze, poklady a padělky*, Orbis, Praha 1975

Juřík Pavel, *Liechtensteinové, Historie a sídla knížecího rodu*, Libri, Praha 2017

Vorel Petr, *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.-17. století (1472-1717)*, Rybka, Praha 2009

Další informace k tomuto tématu se dozvíte např. na videu z přednášky profesora PhDr. Petra Vorla, CSc. z roku 2019: <https://www.youtube.com/watch?v=B7YtunZcYnQ>